

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента
Омельчук Любов Василівни на дисертацію
Малова Бориса Євгеновича**

**«Запобігання злочинності під час військової агресії у сфері
підприємницької діяльності»,
підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження Б. Є. Малова «Запобігання злочинності під час військової агресії у сфері підприємницької діяльності» зумовлена сучасними безпековими, економічними та соціально-правовими викликами, які постали перед Україною в умовах повномасштабної військової агресії. Збройний конфлікт спричинив глибоку трансформацію економічних процесів, змінив умови функціонування підприємницького середовища та істотно вплинув на структуру й динаміку злочинності у сфері підприємницької діяльності. За таких умов підприємницька діяльність, з одного боку, виступає важливим чинником забезпечення економічної стійкості держави, підтримки обороноздатності та післявоєнного відновлення країни, а з іншого - стає об'єктом підвищених криміногенних ризиків, пов'язаних із тінізацією економіки, зростанням фінансових зловживань, незаконним використанням бюджетних ресурсів та активізацією організованих злочинних схем.

Особливої актуальності дослідженню надає те, що в умовах воєнного стану суттєво трансформуються механізми вчинення кримінальних правопорушень у сфері підприємництва. Значного поширення набувають злочинні прояви, пов'язані із зловживанням гуманітарною допомогою, незаконними операціями з фінансовими ресурсами, порушеннями у сфері державних та оборонних закупівель, використанням цифрових платформ для реалізації шахрайських схем та незаконного переміщення активів. Усе це свідчить про появу нових криміногенних загроз, які безпосередньо впливають на економічну безпеку держави та потребують переосмислення існуючих кримінологічних і правових механізмів запобігання злочинності.

Актуальність теми обумовлюється також тим, що сучасна злочинність у сфері підприємницької діяльності характеризується високим рівнем інтелектуалізації, латентності та адаптивності до кризових умов. В умовах військової агресії злочинні структури активно використовують нестабільність правового регулювання, спрощені механізми державного контролю, релокацію бізнесу, цифровізацію фінансових процесів та перевантаженість правоохоронної системи. За таких обставин традиційні підходи до запобігання економічній злочинності виявляються недостатньо ефективними, що зумовлює необхідність формування нових, комплексних та адаптивних моделей кримінологічної превенції.

Важливим аспектом актуальності є і недостатній рівень наукової розробленості проблематики саме у контексті воєнного стану. Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених економічній злочинності та кримінологічній характеристиці правопорушень у сфері підприємництва, питання запобігання такій злочинності в умовах військової агресії залишаються дослідженими фрагментарно. Особливо це стосується впливу воєнних чинників на трансформацію детермінант злочинності, зміну механізмів вчинення кримінальних правопорушень, діяльність суб'єктів запобігання та функціонування підприємницького сектору в умовах надзвичайного правового режиму.

У зв'язку з цим дисертаційне дослідження Б. Є. Малова є своєчасним, науково обґрунтованим і має не лише вагоме теоретичне, а й важливе практичне значення. Робота спрямована на формування комплексного підходу до запобігання злочинності у сфері підприємницької діяльності в умовах військової агресії, удосконалення кримінологічної політики держави та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів і механізмів забезпечення економічної безпеки України.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні Б. Є. Малова «Запобігання злочинності під час

військової агресії у сфері підприємницької діяльності», забезпечуються належним рівнем теоретико-методологічного опрацювання проблематики, комплексним використанням сучасних методів наукового пізнання, а також значною нормативною та емпіричною базою дослідження.

Обґрунтованість наукових положень підтверджується використанням широкого кола наукових джерел у галузі кримінології, кримінального права, господарського права, економічної безпеки та теорії держави і права. Автором опрацьовано праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, що дозволило комплексно дослідити природу злочинності у сфері підприємницької діяльності, визначити її особливості в умовах воєнного стану та сформулювати власні наукові підходи до проблематики запобігання відповідним кримінальним правопорушенням. Важливим є те, що дисертант не обмежується суто описовим аналізом наукових позицій, а здійснює їх критичне осмислення, пропонуючи авторське бачення окремих дискусійних аспектів досліджуваної проблеми.

Достовірність отриманих результатів забезпечується належною методологічною основою дисертаційного дослідження. У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, зокрема діалектичний, системний, формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, статистичний та соціологічний методи, а також методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції. Їх комплексне застосування дозволило забезпечити всебічний аналіз злочинності у сфері підприємницької діяльності як складного соціально-правового явища, що трансформується під впливом воєнних, економічних та безпекових факторів. Логічна узгодженість між метою, завданнями, предметом дослідження та сформульованими висновками свідчить про належний рівень внутрішньої цілісності роботи.

Вагомим підтвердженням достовірності результатів є використання значної емпіричної бази. Автором проаналізовано офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Бюро економічної безпеки України, матеріали судової практики, а також результати анкетування працівників правоохоронних органів і представників бізнесу. Це дозволило дисертанту не лише охарактеризувати сучасний стан, структуру та динаміку

злочинності у сфері підприємницької діяльності в умовах військової агресії, а й сформулювати практично орієнтовані висновки щодо причин її поширення та механізмів запобігання.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є достатньо аргументованими та впливають із проведеного автором дослідження. Запропоновані напрями вдосконалення системи запобігання злочинності у сфері підприємницької діяльності, зокрема у частині розвитку цифрових механізмів контролю, удосконалення законодавчого забезпечення, посилення міжвідомчої взаємодії та впровадження міжнародних стандартів економічної безпеки, мають належний рівень теоретичного обґрунтування та практичної значущості.

Про належний рівень достовірності та наукової обґрунтованості результатів дослідження також свідчить їх апробація на міжнародних науково-практичних конференціях та опублікування основних положень дисертації у фахових наукових виданнях України. У сукупності це дає підстави стверджувати, що сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними, обґрунтованими та такими, що мають важливе значення для розвитку кримінологічної науки, удосконалення державної кримінологічної політики та практики запобігання злочинності у сфері підприємницької діяльності в умовах військової агресії.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що за характером та змістом дисертаційна робота є одним з перших комплексних монографічних досліджень запобігання злочинності під час військової агресії у сфері підприємницької діяльності. Основні наукові здобутки дослідження, які розкривають його наукову новизну та особистий внесок автора у вивчення проблеми, включають сукупність розроблених положень, висновків та практичних рекомендацій:

вперше:

- обґрунтовано комплексну кримінологічну характеристику злочинності у сфері підприємницької діяльності в умовах воєнного стану, яка поєднує об'єктивні, суб'єктивні та інтегративні елементи з урахуванням безпекового виміру економічних правопорушень;

- сформульовано авторський підхід до визначення структури кримінологічної характеристики підприємницької злочинності як системи взаємопов'язаних показників (детермінанти, особа злочинця, механізм, наслідки, географія);

- запропоновано концепцію адаптивної, багаторівневої системи запобігання злочинності у сфері підприємництва в умовах воєнного стану, що поєднує національні та міжнародні механізми;

удосконалено:

- підходи до визначення кримінологічної характеристики злочинності, шляхом конкретизації її елементного складу та врахування сучасних трансформацій правового середовища (зокрема після змін у господарському законодавстві);

- класифікацію детермінант підприємницької злочинності, доповнивши її факторами воєнного стану (економічна нестабільність, переміщення бізнесу, тінізація процесів);

- наукові підходи до аналізу географії злочинності, враховуючи вплив воєнних дій та релокації бізнесу на регіональну структуру правопорушень;

дістало подальший розвиток:

- ідеї щодо взаємозв'язку економічної безпеки держави та злочинності у сфері підприємництва, особливо в умовах воєнних загроз;

- положення щодо впровадження принципів доброчесного бізнесу та антикорупційних стандартів, зокрема через міжнародні ініціативи та саморегулювання бізнес-середовища;

- наукові підходи до дослідження організованої підприємницької злочинності, з урахуванням її глобалізації та транснаціоналізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем запобігання злочинності під час військової агресії у сфері підприємницької діяльності;

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного

законодавства України з питань нормативно-правового регулювання інституту запобігання злочинності у сфері підприємницької діяльності;

– *практичній діяльності* – як рекомендації під час практичної діяльності слідчих суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів а також у процесі проведення занять щодо підвищення кваліфікації;

освітньому процесі – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої різних рівнів навчання за такими навчальними дисциплінами: «Кримінологія», «Злочинність у сфері підприємницької діяльності» тощо.

Основні наукові результати дисертації викладені у 6 наукових публікаціях, серед яких три статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, три тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Структура дисертації визначена предметом та зумовлена метою і завданням дослідження, відповідає логіці наукового пошуку, і відповідним вимогам.

Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, з них основний текст – 225 сторінок, список використаних джерел – 23 сторінки (233 найменувань) та 2 додатки на 5 сторінках.

Дисертаційний матеріал логічно побудовано і викладено відносно виділених автором розділів.

Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження.

Аналіз змісту розділів дисертації.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Теоретико-правові засади запобігання злочинності у сфері підприємницької діяльності в умовах військової агресії» автором здійснено комплексний аналіз теоретичних і методологічних основ досліджуваної проблематики. Дисертант обґрунтовано розглядає злочинність у сфері підприємницької діяльності як складне соціально-правове

явище, що в умовах воєнного стану набуває нових змістовних характеристик та безпосередньо впливає на економічну безпеку держави. Позитивно слід оцінити прагнення автора відійти від традиційного вузького підходу до розуміння економічної злочинності та дослідити її крізь призму сучасних безпекових викликів, трансформації правового регулювання та цифровізації економічних процесів. У розділі ґрунтовно проаналізовано поняття, сутність та структуру злочинності у сфері підприємницької діяльності, охарактеризовано сучасний стан відповідної злочинності в Україні, а також досліджено зарубіжний досвід запобігання економічній злочинності в умовах збройних конфліктів. Науковий інтерес становлять положення щодо трансформації підприємницької злочинності під впливом воєнного стану, а також спроба автора переосмислити окремі підходи до кримінально-правової класифікації правопорушень у сфері господарської діяльності. Загалом перший розділ характеризується належним рівнем теоретичної аргументації, логічністю викладення матеріалу та достатньою науковою новизною окремих положень.

У другому розділі *«Кримінологічна характеристика злочинності у сфері підприємницької діяльності в умовах військової агресії»* автором здійснено ґрунтовний кримінологічний аналіз сучасного стану, структури та тенденцій розвитку злочинності у сфері підприємництва в умовах воєнного стану. Дисертант комплексно досліджує кримінологічні особливості відповідних кримінальних правопорушень, їх географічні тенденції, систему детермінант та характеристику особи злочинця. Позитивною рисою розділу є поєднання статистичного, кримінологічного та безпекового підходів до аналізу злочинності у сфері підприємницької діяльності. Автор обґрунтовано акцентує увагу на тому, що військова агресія створює нові криміногенні умови, пов'язані із релокацією бізнесу, економічною нестабільністю, ослабленням контрольних механізмів та активізацією тіньових процесів. Окрему увагу приділено новим формам злочинної діяльності, зокрема зловживанням гуманітарною допомогою, правопорушенням у сфері державних закупівель, електронної комерції та фінансових операцій. Наукову цінність становлять положення щодо особи злочинця у сфері підприємницької діяльності, де автор аргументовано доводить,

що відповідні кримінальні правопорушення вчиняються переважно соціально інтегрованими особами, які мають спеціальні знання, доступ до фінансових ресурсів та управлінські можливості. Загалом другий розділ характеризується високим рівнем аналітичності, достатньою емпіричною базою та практичною спрямованістю отриманих результатів.

У третьому розділі *«Система запобігання злочинності у сфері підприємницької діяльності в умовах військової агресії та напрямки її вдосконалення»* дисертант зосереджується на розробленні комплексної системи запобігання злочинності у сфері підприємництва з урахуванням сучасних воєнних і безпекових викликів. Автором проаналізовано універсальні міжнародні та регіональні заходи запобігання злочинності, а також досліджено законодавче забезпечення підприємницької діяльності як інструмент мінімізації криміногенних ризиків. Позитивно слід оцінити практичну орієнтованість розділу та прагнення автора сформулювати конкретні рекомендації щодо підвищення ефективності запобіжної діяльності. Особливу увагу приділено розвитку цифрових механізмів контролю, удосконаленню фінансового моніторингу, посиленню прозорості економічних процесів, налагодженню взаємодії між державними органами, бізнесом та громадянським суспільством. Науковий інтерес становлять положення щодо необхідності гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами та формування адаптивної моделі кримінологічної політики держави в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Водночас окремі пропозиції щодо механізмів практичної реалізації запропонованих заходів могли б бути деталізовані більшою мірою. Проте зазначене не знижує загальної позитивної оцінки змісту третього розділу дисертаційного дослідження.

У цілому зміст розділів дисертації свідчить про належний рівень наукової підготовки автора, системність дослідження, логічну послідовність викладення матеріалу та достатній рівень теоретичної й практичної обґрунтованості сформульованих висновків і рекомендацій.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертації Б.Є. Малова, її наукову новизну, можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, необхідно відзначити, що вона не позбавлена окремих зауважень, оскільки деякі положення мають спірний характер та потребують додаткової аргументації в подальших наукових дослідженнях або дискусії під час публічного захисту, зокрема:

1. У дисертації обґрунтовується необхідність формування адаптивної багаторівневої системи запобігання злочинності у сфері підприємницької діяльності в умовах воєнного стану, однак недостатньо уваги приділено визначенню критеріїв оцінки ефективності запропонованих запобіжних заходів. Зокрема, робота виграла б від більш детального аналізу показників, за якими можливо оцінити результативність діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів кримінологічної превенції у сфері підприємництва в умовах військової агресії.

2. Попри ґрунтовний аналіз детермінант злочинності у сфері підприємницької діяльності, у роботі недостатньо висвітлено вплив міжнародних фінансових та санкційних механізмів на трансформацію економічної злочинності в умовах війни. Більш детальне дослідження ролі міжнародного фінансового контролю, санкційної політики та транскордонного руху капіталів дозволило б посилити міжнародно-правовий аспект дисертаційного дослідження.

3. У роботі значна увага приділяється проблемам економічної безпеки та функціонування підприємництва в умовах воєнного стану, проте окремі аспекти взаємодії держави та бізнесу у сфері формування антикримінальних механізмів залишилися недостатньо розкритими. Зокрема, більш ґрунтовного висвітлення потребували питання впровадження комплаєнс-практик, внутрішнього корпоративного контролю та механізмів саморегулювання бізнес-середовища як елементів системи запобігання злочинності у сфері підприємницької діяльності.

Разом із тим необхідно зазначити, що наведені критичні зауваження і рекомендації стосуються дискусійних питань і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка має науково-теоретичне і практичне значення і містить наукові положення, що являють нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання і сприяють удосконаленню законодавства у досліджуваній сфері.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація на тему «Запобігання злочинності під час військової агресії у сфері підприємницької діяльності» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Малов Борис Євгенович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Заступник директора
з навчально-організаційної роботи
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, доцент**

Любов ОМЕЛЬЧУК